Vol III Issue V June 2013 ISSN No : 2230-7850

Monthly Multidisciplinary
Research Journal

Indian Streams Research Journal

Executive Editor

Ashok Yakkaldevi

Editor-in-chief

H.N.Jagtap

Welcome to ISRJ

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2230-7850**

Indian Streams Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho
Federal University of Rondonia, Brazil

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya [Malaysia]

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus Pop

Mohammad Hailat
Dept. of Mathmatical Sciences, University of South Carolina Aiken, Aiken SC 29801

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Catalina Neculai
University of Coventry, UK

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Postdoctoral Researcher

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Department of Chemistry, Lahore University of Management Sciences [PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Horia Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

Nawab Ali Khan
College of Business Administration

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University, Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University, Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary, Play India Play (Trust),Meerut

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU, Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Ph.D , Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.isrj.net

Indian Streams Research Journal
Volume 3, Issue. 5, June. 2013
ISSN:-2230-7850
Available online at www.isrj.net

ORIGINAL ARTICLE

'' बचत गट, दारिद्रय निर्मूलन व महिला सबलीकरण ''

प्रताप बापूसो लाड

कांतीअग्रणी जी.डी.बापू लाड महाविद्यालय
कुंडल.

सारांशः

भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेत आणि संमिश्र अर्थव्यवस्थेत मालमत्तेचा मालकी हक्क मान्य केल्याने समाजातील, काही लोकांना साधन सामग्रीच्या मालकी हक्कामुळे वेगवेगळया मार्गानी अमाप उत्पन्न मिळते, त्यांना राष्ट्रीय उत्पन्नाचा जास्तीत–जास्त हिस्सा मिळतो, जर ज्या बहुसंख्य लोकांकडे श्रमाशिवाय इतर कोणतीही मालमत्ता नसते किंवा जी असते ती अत्यल्प असते, त्यामुळे त्यांना राष्ट्रीय उत्पन्नाचा अत्यल्प हिस्सा मिळतो. समाजामध्ये गरीब आणि श्रीमंत असे वर्ग निर्माण होतात. भौतिक शास्त्रातील केंद्रीकरण वाढत जाते. श्रीमंत अधिक श्रीमंत होतात आणि गरीब अधिक गरीब होतात. गरीब आणि श्रीमंतातील उत्पन्न आणि उपभोगाच्या दरीतून दारिद्रयाची संकल्पना उदयास आली.

प्रस्तावना :

दारिद्रय, गरीबी यांचा भुकेशी निकटचा संबंध आहे. 2009 मध्ये, भारताचा जागतिक भूक निर्देशांक 23.9ः होतात. त्यात वृध्दी हो}न 2010 मध्ये तो 24.1 झाला. सन 1992–93 च्या राष्ट्रीय कुटूंब आरोग्य सर्वेक्षणानुसार भारतातील 50ः मुलींचे पोलनपोशण अयोग्य होते. जागतिक बॅंकेच्या 9 मे 2006 च्या अहवालात म्हटले आहे. भारतात जवळपास 6 कोटी बालकांचे वनज कमी असून ती कुपोशीत आहेत. 2008 च्या जागतिक भूक निर्देशांकानुसार जागतिक लोकसंख्येपैकी 923 मिलियन लोक भुकेच्या समस्येने ग्रस्त आहेत. 969 मिलियन व्यक्ती 1 डॉलरपेक्षा कमी उत्पन्नावर गुजराण करतात.

भारतात मोठया प्रमाणात दारिद्रय असून बचत गटाच्या माध्यमातून दारिद्रय कमी होण्यास मदत होते व मिळण–या उत्पन्नाच्या बचतीतून बचत करुन महिला सबलीकरण घडून येते.

अभ्यास पध्दती :

''दारिद्रयाचा बचत गटावर काय परिणाम होतो व त्यातून महिला सबलीकरण कसे घडून येते.'' हे पाहण्यासाठी ग्रामीण भागातील काही बचत गटात सहभागी असणा–या 30 ग्रामीण महिलांची प्रत्यक्ष मुलाखत घेतली असून त्यांनी बचत गटाच्या माध्यमातून घेतलेले कर्ज त्यातून निर्माण झालेले व्यवसाय व त्यांच्या उत्पन्नात वाढ घडून}न दारिद्रयात झालेली घट या बाबींची माहिती मिळते. त्यादृष्टीने ग्रामीण भागातील बचत गटातील काही महिलांची प्रश्नावलीच्या साहयाने व मुलाखतीच्या साहयाने माहिती घेतली असता त्यांच्या उत्पन्नात बचत गटामुळे कशाप्रकारे वाढ झाली याची माहिती मिळते.

अभ्यासाची उद्दिष्टे :

1.महिला बचत गटातून घेतलेल्या कर्जाचा अभ्यास व त्यातुन दारिद्रय दूर करण्यास झालेल्या मदतीचा अभ्यास करणे.
2.बचतीचा व राहणीमानावर झालेल्या परिणामाचा अभ्यास करणे.
3.कौटूंबिक उत्पन्नाचा, बचतीचा, उत्पन्नात झालेल्या वाढीचा व त्यातून दारिद्रयात झालेल्या घटीचा अभ्यास करणे.

विश्लेषण :

बचत गटामुळे महिलांना बचतीची सवय लागून उत्पन्नातील काही भाग बचत केला जातो त्यामुळे गरीब कुटूंबाना विकासाची संधी प्राप्त होते. अल्प उत्पन्न गटातील व्यक्ती व आर्थिक दृष्टया दुर्बल व्यक्ती आपल्या अल्प बचती या गटामार्फत बॅंकेत ठेवून कर्जे मिळून शकतात. या कर्जाच्या साहयाने गरीब कुटूंबाना छोटे–मोठे उद्योग, व्यवसाय घरगुती उद्योग सुरु करता येतात त्यातून त्यांना उत्पन्न प्रा}त होयांच्या राहणीमानात सुधारणा घडून }न दारिद्रय कमी होण्यास मदत होते.

महिला सबलीकरण :

महिला सबलीकरण म्हणजे, '' स्त्रियांना आर्थिक संधी, सामाजिक समानता, मालमत्तेचे अधिकर खाजगी हक्क, राजकीय नेतृत्व, शैक्षणिक व सांस्कृतिक अधिकार याबाबतीत स्वतःचे निर्णय स्वतः घेण्याची क्षमता प्राप्त करून देणे, आर्थिकदृष्टया स्वावलंबी बनविणे, म्हणजेच

Title :''' बचत गट, दारिद्रय निर्मूलन व महिला सबलीकरण ''
Source:Indian Streams Research Journal [2230-7850] प्रताप बापूसो लाड yr:2013 vol:3 iss:5

महिला सबलीकरण होय. "

महिलांचे समाजातील स्थान उंचावण्यासाठी त्यांना पुरूषांच्या बरोबरीने स्थान देणे गरजेचे आहे. तिलाही समाजात मुक्त, विहार करता आला पाहिजे. भारताच्या संविधानात महिलांना प्रत्येक क्षेत्रात समानतेची वागणूक भेटावी असे मान्य करण्यात आले आहे, पण बहुतेक महिलांना त्यांच्या परंपरामुळे असुरक्षिततेमुळे तसेच सामाजिक, आर्थिक स्थिती समाधाानकारक नसल्यामुळे गरीबी, अशिक्षितपणा, अपुरे शिक्षण यामुळे त्या घरातील व घराबाहेरील प्रश्न सोडवण्यास असमर्थ राहतात म्हणून त्यांचे राजकीय सबलीकरण होणे गरजेचे आहे. त्यामुळे त्यांना स्वतःचे निर्णय स्वतः घेण्याची संधी प्राप्त होईल, चांगल्या प्रकारे जगण्याची क्षमता प्राप्त होईल हे हक्क प्राप्त होण्यासाठी त्यांना स्वतःच्या पायावर स्वतः उभे राहणे गरजेचे आहे. त्यातूनच मोठया प्रमाणावर दारिद्रय कमी होण्यास मदत होईल.

बचत गटाचे सभासद होण्याचे उद्देश :

(ग्रामीण भागातील 30 महिलांच्या प्रत्यक्ष मुलाखतीनुसार आकडेवारी)

उद्देश	सभासद संख्या	टक्केवारी %
बचत करणे	9	30%
कर्ज घेणे	15	50%
समाजात स्थान निर्माण करणे	3	10%
इतर	3	10%
एकूण	30	100%

1.वरील तक्त्यावरून असे दिसून येते की, एकूण सभासदांपैकी 30: सभासदांचा बचत गटामध्ये सभासद होण्याचा उद्देश बचत करणे हा आहे.
2.एकूण सभासदांपैकी 50: सभासदांचा बचत उद्देश कर्ज घेणे हा आहे.
3.10: सभासदांचा उद्देश समाजात स्थान निर्माण करणे हा आहे.

बचत गटातील सभासदांचे वय :

(ग्रामीण 30 महिलांच्या प्रत्यक्ष मुलाखतीवरून निष्कर्ष)
सभासदांच्या वयानुसार वर्गीकरण

सभासदांचे वय	सभासद संख्या	टक्केवारी %
20 पेक्षा कमी	—	—
20—30	3	10%
30—40	12	40%
40—50	12	40%
50 पेक्षा जास्त	3	10%
एकूण	30	100%

1.वरील कोष्टकावरून असे दिसून येते की, वय वर्ष 20 पेक्षा कमी एकही सभासद नाही.
2.20 ते 30 वयोगटातील 3 सभासद तर 30 ते 40 वयोगटातील 12 सभासद आहेत.
3.40 ते 50 वयोगटातील 12 सभासद तर 50 पेक्षा जास्त वयोगटात 3 सभासद आहेत.

बचत गटातील सभासदांची कुटूंब पध्दती :

(ग्रामीण 30 महिलांच्या प्रत्यक्ष मुलाखतीवरून निष्कर्ष)
सभासदांच्या कुटुंबानुसार वर्गीकरण

कुटुंब पध्दती	सभासद संख्या	टक्केवारी %
विभक्त	12	40%
एकत्र	18	60%
एकूण	30	100%

1.वरील आकडेवारीवरून दिसून येते की, 40: सभासदांची कुटुंबपध्दती विभक्त आहे.
2.60: सभासदांची एकत्र कुटुंबपध्दती आहे.

बचत गटातील सभासदांचे कर्जे :

(ग्रामीण 30 महिलांच्या प्रत्यक्ष मुलाखतीवरून निष्कर्ष)
सभासदांचे कर्जानुसार वर्गीकरण

सभासदांची कर्जे	सभासद संख्या	टक्केवारी %
1000 ते 5000	18	60%
5000 ते 10000	7	2333%
10,000 ते 15,000	3	10%
15,000 पेक्षा जास्त	2	6.66%
एकूण	30	100%

1.वरील आकडेवारीवरून असे दिसून येते की, एकूण सभासदांपैकी 60: सभासदांनी 1000 ते 5000 कर्जे घेतली आहे.
2.23.33: सभासदांनी 5000 ते 10000 कर्जे घेतले आहे.
3.10: सभासदांनी 10,000 ते 15,000 कर्जे घेतले आहे.
4.6.66: सभासदांनी 15,000 पेक्षा जास्त कर्जे घेतले आहे.
म्हणजेच जवळ जवळ सर्वच सभासदांनी कर्जे घेतली आहेत.

बचत गटातील महिलांची कर्जे घेण्याची कारणे :

कर्ज घेण्याचे कारण	सभासद संख्या	टक्केवारी %
वैयक्तीक	3	10%
शेती	6	20%
व्यवसाय / उद्योगधंदा	7	2333%
दवाखाना	3	10%
घरगुती समस्या	11	3666%
एकूण	30	100%

1.वरील कोष्टकावरून असे दिसून येते की, 10: सभासदांनी वैयक्तीक विकासासाठी कर्जे घेतले तर 20: सभासदांनी शेतीच्या विकासासाठी कर्जे घेतली.
2.तसेच 23.33: सभासदांनी व्यवसायासाठी / उद्योगधंदा यासाठी कर्जे घेतले. तर 10: सभासदांनी दवाखान्यासाठी कर्जे घेतली.
3.जवळपास 36.66: सभासदांनी घरगुती समस्या सोडवण्यासाठी कर्जे घेतली.

बचत गटातील सभासदांची कर्जाची परतफेड

(ग्रामीण भागातील 30 महिलांच्या प्रत्यक्ष मुलाखतीवरून निष्कर्ष)
बचत गटातील सभासदांची कर्जाची परतफेड

कर्जाची परतफेड	सभासद संख्या	टक्केवारी %
परतफेड झाली	17	56.66%
परतफेड झाली नाही	13	43.33%
एकूण	30	100%

1.वरील आकडेवारीवरून असे दिसून येते की, एकूण सभासदापैकी 56.66ः सभासदांनी परतफेड केली आहे.
2.तर 43.33ः सभासदांनी कर्जाची परतफेड केलेली नाही.

बचत गटात आल्याने सभासदांच्या उत्पन्नात झालेली वाढ

सभासदांच्या उत्पन्नात झालेली वाढ	सभासद संख्या	टक्केवारी %
5,000 पेक्षा कमी	6	20%
5,000 ते 10,000	15	50%
10,000 ते 15,000	9	30%
15,000 पेक्षा जास्त	—	—
एकूण	30	100%

1.वरील आकडेवारीवरुन असे दिसून येते की, एकूण सभासदांपैकी 20ः सभासदांची बचत गटात आल्याने त्यांच्या उत्पन्नात वाढ 5,000 पेक्षा कमी आहे. तर 50ः सभासदांचे उत्पन्न, 5,000 ते 10,000 आहे. 30ः सभासद बचत गटात आल्याने उत्पन्नात झालेली वाढ 10,000 ते 15,000 आहे.

बचत गटातील सभासदांची बचत :

सभासदांची बचत	सभासद संख्या	टक्केवारी %
1000 पेक्षा कमी	5	16.33%
1000 ते 3000	13	43.33%
3000 ते 5000	11	36.66%
5000 पेक्षा जास्त	1	3.33%
एकूण	30	100%

1.वरील तक्त्यावरून असे दिसून येते की, 16.66ः सभासदांची बचत गटामध्ये 1000 पेक्षा कमी बचत केली आहे तर 43.33ः सभासदांनी बचत गटामध्ये 1000 ते 3000 बचत केली आहे.

बचत गटामुळे झालेले फायदे :
1.महिलांना बचतीची सवय लागते.
2.आर्थिक स्थिती सुधारण्यास मदत होते.
3.स्वावलंबी बनून स्वतःचा व्यवसाय, उद्योगधंदा सुरु करू शकतात.
4.समाजातील महिलांचे स्थान सुधारण्यास मदत होते.
5.कुटुंबाची पत, प्रतिष्ठा वाढण्यास मदत हो}न आर्थिक व सामाजिक स्थिती सुधारण्यास मदत होते.
6.दारिद्रय कमी होण्यास मदत होते.

बचत गटामुळे दारिद्र्यावर झालेला परिणाम :

बचत गटामुळे महिलांना बचत करण्याची सवय लागून आपल्या आर्थिक उत्पन्नातील थोडासा हिस्सा राखून ठेवल्यामुळे त्यातून मोठयाप्रमाणावर फायदा झालेचे अलीकडील काळात दिसून येते त्यामुळे स्त्रियांची आर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी मदत झाली आहे. त्यातुन मोठयाप्रमाणावर छोटे–मोठे रोजगार, उद्योग उभारणीसही मोठया प्रमाणावर मदत होते. त्यामुळे चार पैसे मिळवून महिला स्वावलंबी, स्वाभिमानी जीवन जगू लागल्या आहेत. त्यातुनच दारिद्रय कमी करण्यास मदतही झाली आहे.

निष्कर्ष :

1.बचतगटामुळे शेतीचा विकास करण्यासाठी, घरगुती समस्या सोडविण्यासाठी व नवीन छोटे–मोठे व्यवसायांची सुरूवात करण्यास मदत होते.
2. बचत गटामुळे रोजगार वाढ घडून येत आहे.
3.उत्पन्नात वाढ घडून येत आहे.
4.ग्रामीण भागातील महिलांचा विकास होत आहे.
5.दारिद्रय कमी होण्यास मदत होते.

शिफारशी :

1.ग्रामीण भागात जास्तीत–जास्त बचत गटाची स्थापना करावी त्यासाठी आवश्यक ती सर्व मदत ग्रामीण व शहरी बँकांनी करावी.
2.नवनवीन व्यवसायाची सुरूवात केल्यास मोठया प्रमाणावर रोजगार उपलब्ध हो}न नफयाचे प्रमाणही मोठयाप्रमाणावर वाढेल परिणामी दारिद्रय घटवण्यासही मदत होईल.
3.बचत गटांना शासनांकडून मोठया प्रमाणावर अनुदान द्यावे त्यामुळे रोजगार व्यवसायास चालना मिळू शकेल.
4.बँकांनी कमीत कमी व्याजदरात कर्जे उपलब्ध करून} दे आकर्षक ठेवीवर व्याज द्यावे.त्यामुळे बचत गटांची संख्या वाढेल.
5.अंतर्गत उद्योग व्यवसाय सुरूवात करावी.

समारोप :

' दारिद्रय, बचतगट व महिला सबलीकरण 'या शोध निबंधावरून असे दिसून येते की, बचतगटाचे प्रमाण अलीकडच्या काळात वाढले असून मोठया प्रमाणावर महिला बचत गट स्थापन करण्यावर जास्तीत–जास्त भर देत आहेत. त्यामुळे रोजगार व्यवसाय निर्मा}णहोदारिद्रय कमी होण्यासाही मदत होत आहे. भविष्यकाळात या बचत गटांना बॅंकेनी व सरकारने साहाyyaस ' सोन्याहून पिवळे ' दिवस येतील असे म्हटले तरी देखील काही वावगे ठरणार नाही. थोडक्यात बचत गटामुळे छोटे–मोठे व्यवसाय, रोजगार, निर्माण}हो महिलांना सक्षम स्थान निर्माण करून देण्याच्या भूमिकेत बचत गटाची भूमिका महत्वाची असून त्यामुळे दारिद्रय कमी करण्यासही मदत होते.

संदर्भ :

1.http/www.isr.net/publisharticales/415pdf.
2.www.isr/march2011/028pdf
3.www.ipedr.com/vol4/103-F1047.pdf

पुस्तके :

1.ग्रामीण भागातील 30 महिलांची मुलाखत (डिसेंबर 2012)
2.बिपीन कुमार (2009) वुमन एम्पावरमेंट ॲंड सस्टनेबल डेव्हलपमेंट रिगाल पब्लिकेशन, न्यू दिल्ली.
3.जी. श्रीरामुलू (2006) एम्पावरमेंट ऑफ वुमन थ्रो सेल्फ हेल्प ग्रप्स/ कल्पाझ पब्लिकेशन दिल्ली.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal
For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished research paper.Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review of publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

* International Scientific Journal Consortium Scientific
* OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

* Google Scholar
* EBSCO
* DOAJ
* Index Copernicus
* Publication Index
* Academic Journal Database
* Contemporary Research Index
* Academic Paper Databse
* Digital Journals Database
* Current Index to Scholarly Journals
* Elite Scientific Journal Archive
* Directory Of Academic Resources
* Scholar Journal Index
* Recent Science Index
* Scientific Resources Database

Indian Streams Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.isrj.net